

У травні 1965-го в підніжжя пам'ятника було вмонтовано велику урну з нержавіючої сталі. У ній – земля, яку привезли з Шевченкової могили в Каневі голова міської управи Детройта Маруся Бек та подружжя Калмиків. Укладено в постамент й “Пропам'ятну книгу” з коротким описом історії пам'ятника, список понад 50 тис. американських українців, які вносили добровільні пожертви, інші документи. Відтоді всі найважливіші події українська громада в Америці відзначає біля пам'ятника Тарасові Шевченку.

1. Батькові Тарасові – Батько союз / ред. Зенон Снилик. – Printed in U.S.A. “Svoboda”, Jersey Citi. N.J. – 190 s.
2. Дубровський І. За пам'ятник Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні / І. Дубровський // Свобода (США). – 23 черв. 1956. – С. 2.
3. У Вашингтоні відбулися великі врочистості дедикації площі під будову пам'ятника Тарасові Шевченкові / Свобода (США). – 24 вер. 1963. – С. 1.
4. Dragan A. / A. Dragan // Shevchenko in Washington. History of the monument of Ukraine's bard in the nation's capital. – Svoboda. Ukrainian national Association. Jersey City-New York, 1984. –
5. Історичний Акт Історичного Дня // Свобода (США). – 30 черв. 1964. – С. 1, 3.
6. Промова Двайта Д. Айзенгавера 34-го Президента ЗДА, при відкритті пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні в суботу, 27-го червня 1964 року // Свобода (США). – 30 черв. 1964. – С. 1, 3.

ГЕРМЕНЕВТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПАУЧОК В.К., ГНАСЕВИЧ Н.В. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 168.522

Два століття тому на небосхилі зійшла зірка видатного пророка та визначного генія українського народу – Тараса Григоровича Шевченка. На даному етапі розвитку сучасного українського суспільства кожне слово неперевершеного Кобзаря набуває все більш вагомого екзистенційного змісту. Його безсмертна пророча мова сьогодні веде за собою український люд задля здобуття свободи і загальносуспільної справедливості.

Прислухаючись до мови, вдумуючись у манери вираження тонких почуттів, зауважуємо, що нерідко для передачі якихось думок, емоцій, вражень, вдаємося до опису образів, які традиційно уявляються в певних кольорах. Так виникає семантичний зв'язок між змістом висловлювання й деяким кольором.

Семантичний зміст кольоропозначаючих понять впливає з глибин колективної психології, точніше – із соціальної психіки, він пов'язаний з природним оточенням, соціальним досвідом, історією. Подібно до поезії, вдале поєднання понять із семантикою кольору, дозволяє влучно передати почуття. Семантика таких понять слугує для позначення гасел і в екстремальному вияві стає підставою кольорів національних символів. Ключ до розкриття семантики барв заховується в мові, усній та писемній, але найповніше ними насичена поезія, народна та авторська лірика. Чого варті барви у текстах Лесі Українки, Івана Франка та Василя Стуса. Попри те, чи не найяскравіше зміст кольоропозначаючих понять розкрито саме у Тараса Шевченка.

Похідні від “червоний”, “чорний”, “білий”, “зелений”, “синій” і “жовтий” повторюються в “Кобзарі”, не покидаючи унаслідок зорової уяви. “Всі картини у Шевченка кольорові”. Колір описує зовнішній вигляд: “в зеленій діброві” (Гайдамаки), його зміну: “степ чорніє” (Гайдамаки). Часто колір передається через називання предметів, що з ним уявляються: “дивлюся, аж світає, край неба палає” (Сон).

Часто колір злучений з почуттям, емоцією, бажанням. Нижче подано декілька спроб розкрити такий зв'язок. Скажімо, з допомогою чорного кольору описано козаків, готових до пориву, походу. “У **темному гаю** зібралися; старий, малий, убогий багатий... У **темному гаю** в зеленій діброві на припоні коні отаву скубуть” (Гайдамаки) [тут і далі виділення – В.П. і Н.Г.]. “І **найшли зелену хату і кімнату у гаї темному**, в лугах” (Варнак). “**Чорна хмара** з-за лиману небо-сонце криє” (Іван Підкова). “Де милий ночує, чи в **темному гаї**” (Причинна).

Чорним ославлено початок напруженого стану душі. *“Щоб личко не марніло з чорними бровами, До схід сонця в темнім лісі умийся сльозами”* (Катерина). *“А дівочих, пролитих тайно серед ночі”* (Кавказ). *“І темними улицями, де менше горіло, поніс Гонта дітей своїх”* (Гайдамаки). *“Горить лампада уночі”* (Петрусь).

Темна барва позначає таїну кохання. *“Ой піду я темним гаєм, дружиноньки пошукаю”* (Туман, туман долиною). *“Не виходить чорнобрива із темного лугу”* (Із-за гаю сонце сходить). *“І темний гайок зелененький, і чорнобривка молоденька”* (Сон „Гори мої високі”). *“Піде темним гаєм, ніби з милим розмовляла”* (На вічну пам'ять Котляревському). Інколи чорний колір підкреслює красу, початок кохання. *“Бо сліпі не знають, бо не бачать, що є брови чорні, карі очі, і високий стан”* (Мар'яна-черниця). *“Моє свято чорнобриве”* (Г.З.). *“Катерину чорнобриву у полі поховали”* (У тієї Катерини).

Темний колір описує, як від землі народжується нове життя природи. *“Защербетав соловейко, ... Чорніє гай над водою”* (Причинна). *“Встала весна, чорну землю розбудила, уквітчала її рясом, барвінком укрила”* (Гайдамаки). Воднораз чорне злучається з пам'яттю про минуле. *“Високі ті могили, чорніють як гори”* (Іван Підкова). *“Одна чорна серед степу могила осталась”* (Гайдамаки). *“За байраком байрак, а там степ та могили”* (В казематі II). *“А чорна могила ще гірше розкрилась”* („Буває іноді в неволі згадаю...”). *“Степ чорніє і могила з вітром розмовляє”* (Гайдамаки).

В поезіях Тараса Шевченка сполука червоного і чорного має додатковий зміст. *“Смеркалося... огонь огнем кругом запалило”* (Сон (Комедія)). *“Червоний місяць аж горить, з-за хмари тихо вступає... Дивіться, очі молодії, як зорі Божії встають, як сходить місяць, червоніє”* (Княжна). *“Червоний місяць діжою сходить”* ([Марина]). В цих зорових контрастах повторюються найсильніше сполучення таємного і волевиявного. Або таїни і відчаю. *“Небо, зорі, добро, люде, і лютеє горе”* (Гайдамаки). *“Пекло червоніє, у полум'ї, повішані на кроквах, чорніють панські трупи”* (Гайдамаки).

Червоний колір перетворюється в чорний, коли запальна дія закінчується. *“І почорніє червонеє поле”* (А.О. Козачковському). *“Ой чого ти почорніло, зеленее поле. Почорніло я до крові за вольную волю”* („Ой чого ти почорніло...”). *“Горіло світло, погасало. Погасло”* (Гайдамаки). *“І смеркає і світає, ..., І день і ніч плачу на розпуттях велелюдних”* (І мертвим, і живим...). *“Бере синів, кладе в темну хату... Хрестить, накриває червоною китайкою голови козачі”* (Гайдамаки). *“Не сон-трава на могилі вночі процвітає, то дівчина заручена калину саджає”* (Думка („Вітре буйний, вітре буйний...”). *“Крові мені, крові, шляхетської крові, бо хочеться пить, бо хочеться дивитися, як вона чорніє”* (Гайдамаки).

В поневоленні чорне означає власне неволю, втрату сил, здатності росту. *“Чорніше чорної землі, іде”* („Веселе сонечко ховалось”). *“Чорніше чорної землі блукають люди, повсихали сади зелені, погнили біленькі хати повалались, стави бур'яном поросли”* („І виріс я на чужині”). *“Веселе село чомусь тепер мені, старому, здавалось темним і німим”* („Ми в купочці росли колись”). *“Високі ті могили, чорніють як гори та про волю нишком в полі з вітрами говорять”* (Іван Підкова). *“Одна чорна серед степу могила осталась”* (Гайдамаки). *“І все на світі проженуть і спинять ніч”* (А.О. Козачковському). *“Виросла могила, а над нею орел чорний сторожем літає”* („Думи мої, думи...”).

Малюючи червоним, Тарас Шевченко передає почуття приязні, любові. *“Доню моя, цвіте мій рожевий, як ягодку, як пташечку кохала, ростила”* (Катерина). *“Подивилась на дитину: умите сльозою, червоніє як квіточка вранці під росою”* (Катерина). *“Виросли мої квіти, мої любі діти”* (Розрита могила). *“Воно ще тільки виростало, ще тільки наливалось, мов та черешенька”* („Буває неволі іноді згадаю...”).

Червоний колір описує красу. *“Як квіточка в гаю, червоніє”* (Гайдамаки). *“Спасибі вам, мої квіти, за слово ласкаве”* (Мар'яна-черниця). *“Ярино, моє серце, мій рожевий цвіте”* (Невельник). *“Як маківка між квітами, цвіте-розцвітає”* (Мар'яна-черниця). *“Мої любі дівчаточка, рожеві квіти”*. *“А та у квітах, мов намальована стоїть сама собі”* (Титарівна). Зокрема, в описах природи червоним виділено зоровий центр картини. *“Над водою гне з вербою червону калину”* (На вічну пам'ять Котляревському). *“За сонцем хмаронька пливе, червоні поли розстилає”* („За сонцем хмаронька пливе”). *“Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина-дитина”* („Зацвіла в долині...”). отож невластивий колір природи збуджує відчуття напруженості, тривоги. *“Сіло сонце, з-за діброви небо червоніє”* (Катерина). *“Летим, дивлюся, аж світає, край неба палає”* (Сон (Комедія)).

Загалом у Шевченка-поета червоний колір супроводжує кончину життя. Тут повторюються символи червоної калини і червоної китайки (поезії Причинна, Думка („Повій вітре, повій вітре...”), Катерина, В казематі V, В казематі VI, Гайдамаки). Крім того, він позначає запал, напружений прорив до самозреченого прагнення. *“Базари, де військо, як море, червоне, бувало, горить”* (Гайдамаки). *“Де поділось козачество, червоні жупани”* (Тарасова ніч). *“Місяць впливає, червоніє круглолиций, горить а не сяє, неначе зна, ...що пожари Україну нагріють, освітять”* (Гайдамаки). *“За кров і пожари пеклом гайдамаки ляхам отдадуть”* (Гайдамаки). *“Хмара червоніє”* (Гайдамаки). *“Люльки закурили, страшно закурили, і в пеклі так не вміють”* (Гайдамаки). *“А майдани кров почервонила”* (Швачка).

Червона барва також показує деструктивне зовнішнє насилля. *“Розіллється червоне море крові, Крові! Крові з дітей ваших”* (Єретик). *“Земля козака зайнялась і кров'ю, сину, полилась”* („Буває в неволі іноді згадаю...”). *“А батькових старих, кривавих, не ріки – море розлилось, огненне море!”* (Кавказ). *“В неділю сонце гріло, недовго молилось, запекло, почервонило і рай запалило”* (NN („Мені тринадцятий минало...”). *“І рай запалило”* (Наймичка).

В неволі уроджена краса приносить горе. *“Не цвіти ж, мій цвіте новий, нерозвятий цвіте, зов'янь тихо, поки серце не розбите”* (Маленькій Мар'яні). *“Бо личко червоніє не довго”* (Тополя).

Білий колір у творчості Тараса Шевченка допомагає описати доладність побуту, душевну чистоту, красу, невинність (поезії Гайдамаки, Утоплена, „Породила мене мати...”, Неофіти. *“А весною процвіла я цвітом при долині, цвітом, як сніг білим! Аж гай звеселила”* (Лілея). У цьому форматі хати біленькі – один з фундаментальних архетипів Шевченкового мислення: *“Хати біленькі виглядають, мов діти в білих сорочках”* (Сон („Гори мої високі...”). *“Село на нашій Україні, неначе писанка, село зеленим гаєм поросло, цвітуть сади, біліють хати, неначе диво”* (Княжна). *“І досі сниться: під горою, меж вербами та над водою, Біленька хаточка”* („І досі сниться”).

Одночасно білий колір рослинного світу, природи відображає тендітність молодого життя (вірш “Чума”). Він також передає деструктивне, найперше – морозяну скутість життя, пов'язану тут з близькістю сибірських морозовіїв. *“Мороз лютує, аж скрипить, луна червона побіліла”* ([Марина]). *“Знову забіліла зима біла”* (Невольник). *“Через год ото й велика зима наступила”* (Москалева криниця).

Зелений колір, крім барв живої природи, біофільського агротехнічного настрою, настрою природного дозвілля, що знаходимо в поезіях Катерина (*“Зеленіють по садочку черешні та вишні”*), Сон (Комедія) (*“Вербі зеленіють, сади рясні похилились”*), Гайдамаки (*“Уквітчала її рясом, барвінком укрила”*), Невольник (*“За зимою знову зазеленіла весна Божа”, “І барвінком, і руютою, і рясом вквітчає весна землю”*). Зелене перетворюється з чорного, коли життя прокидається, пробуджується: *“Святеє сонечко загляне, і в темній ямі як на те, зелена травка проросте”* („Буває, іноді, старий...”).

Жовтий колір згадується, коли поет пише про достаток, про впевненість людини у результатах своєї праці, передусім хліборобської. В образах жовтого передається мрія про господарську волю, помірно заможне життя. Наприклад: *“І сонце гляне – рай” та й годі* (На вічну пам'ять Котляревському), *“Сонце гріє, вітер віє”* (До Основ'яненка). Лани у Шевченківській поезії *“золотополі”* („Не молилась за мене...”). Саме цей колір протиставляє мрію про господарську свободу як протилежність існуючому стану неволі. *“Сиротині сонце світить (Світить та не гріє)”* (Катерина). Біля кобзаря, що присів відпочити, *“на сонці куняє”* мале дитя, (Катерина). Змальовуючи, як *“на Великдень на соломі проти сонця, діти грались собі крашанками”* („На Великдень на соломі...”) поет контрастно наголошує, як не має бути бідних сиріт між людьми. Сон *“Уже не панський, а на волі? На своїм веселім полі свою таки пшеницю жнуть”* (Сон („На панщині пшеницю жала...”)) прямо передає мрію про свободу як світ, залитий жовтогарячим кольором літнього полудня.

Інші семантичні відтінки жовтого – це *“сонце правди”* (Кавказ), *“зоря всесвітня”*, що зійшла над Вефліємом (Неофіти). Жовтий колір прямо позначає волю: *“Мов волі, світу сонця жду”* (А.О. Козачковському), славу, передану в словах про *“золототканий”* омофор (Ісайя. Глава 35). Жовте позначає кінцевий підсумок діяльності людини й природи *“шелестить пожовкле листя”* (Невольник), *“І листя пожовкле вітри рознесли”* (Гайдамаки), *“шелестить пожовкле листя... і я не знаю, чи я живу, чи доживаю, чи так по світі волочусь”* („Минають дні, минають ночі...”). Він також позначає спалах колективної й індивідуальної активності: *“Пожар, пожар!..”* (“Марина”), *“Соломи в сіни наносили / А*

клубню просто запалили” (“Буває іноді в неволі...”). Отож жовтий колір у колективному підсвідомому позначає волю, передусім господарську волю, достойне життя, мрію про нього, спалах активності, спрямований на її здійснення.

У життєствердному вимірі синій колір позначає волю: “Кругом **поле**, як те **море** широке, **синіє**” (Тополя), “І вам слава, **сині гори**” (Кавказ), “А я полечу **Високо**, високо за **синії хмари**? Немає там власті, немає там кару” (Сон(Комедія)). В негативному сенсі синій колір позначає результат життєзгубної злоби: мати, задумавши утопити дочку “од злості ... **синіє**” (Утоплена).

Приведений огляд семантики кольоропозначаючих понять розкриває чуттєві місти між дією людини, умотивованою ініціативними пробудженням “Кобзаря”, діями, нараямими “Кобзарем”, і причинним її джерелами, зібраними у дієздатному дусі України. Кожне з названих вище узагальнень, та й інші подібні, показують, через які “частоти”, кажучи радіотехнічної термінологією, дієздатність людини “резонує” з побуджуючим духом.

І насамкінець, хоч проведений зріз торкається кольорів, що їх національними символами, тобто видимими позначеннями провідних гасел, він не розкриває всіх зв’язків між гаслом і мотивом до нього, захованим у дусі України. Також названі зв’язки не обмежені власне ідеологічним спрямуванням у вись провідного гасла, а розширюються також на весь часопростір буденного, індивідуального, родинного, аж до відречено позаідеологічного, як внук, котрий байдуже “несе косу в росу”.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ПРО ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІЄТВОРЕННЯ

РУДАКЕВИЧ ОЛЕГ М. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 323.1

Українське національне відродження XIX ст. завдячує перш за все творчій діяльності та політичній позиції Тараса Шевченка. У ХХІ ст. національно-визвольна боротьба українців продовжується, але, як не парадоксально це звучить, тепер уже в державі під назвою “Україна”. За цих умов і політикам, і широкому народному загалу варто ретельно проаналізувати націєтворчі настанови Великого Кобзаря й актуалізувати ті з них, що відповідають вимогам нової історичної доби та ситуації, що склалася.

Вітчизняні націологи здебільшого акцентують увагу на так званому “поетичному визначенні нації”, даному Т. Шевченком у поемі “І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні й не Україні моє дружнєє посланіє” (1845 р.), мовляв нація – це міжгенераційна спільнота земляків [1, с. 60–61]. Однак слід зауважити, що поет не використовував ні в цьому, ні в інших творах термін “нація”, хоч у тогочасній західноєвропейській літературі слово “нація” набуло поширення, в т. ч. як наукове поняття. На нашу думку, згадане визначення має швидше відношення до загальної характеристики етнічних спільнот, які можуть бути, або й не бути націями. Між тим, дана сентенція є вельми влучною дефініцією етносу загалом, адже йдеться про а) історичну спільність людей, яка характеризується біологічною та духовною єдністю минулих, сучасних (“живих”) і майбутніх (“ненароджених”) поколінь; б) об’єднання вихідців з однієї землі (“земляків”); в) одноплемінників, які проживають не лише на батьківщині, а й за її межами.

Виникає питання: чи мислив Т. Шевченко про тип спільноти, яку за нинішніми науковими уявленнями можна назвати нацією? Іншими словами: чи визначив він у своїй поезії (свідомо чи підсвідомо) суттєву ознаку нації, що могло дати його творчості особливий сенс і призначення? Історія дала ствердну відповідь на це питання, хоч багато хто з відомих інтелектуалів тогочасної України не зрозумів сутнісної характеристики українського питання в трактуванні Кобзаря.

Справжнє усвідомлення геніальності Т. Шевченка, праксеології його національного вчення прийшло згодом, наприкінці XIX – початку ХХ століть, коли український соціум почав набувати політичної суб’єктності. Методологія цього прозріння полягає у співставленні шевченкового ідеалу України, детально описаного в політичній поезії митця, та його характеристики тогочасної